

Aleksandra Pitak*
Agnieszka Strzelecka**

ROZDZIAŁ 9.

FINANSOWE ASPEKTY FUNKCJONOWANIA GOSPODARSTW DOMOWYCH OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI

1. Wprowadzenie

Podstawowym celem funkcjonowania gospodarstwa domowego jest zaspokajanie indywidualnych i wspólnych potrzeb jego członków. Potrzeby te są zróżnicowane między innymi w zależności od liczebności i składu gospodarstwa domowego. Cechy te determinują zarówno poziom i strukturę dochodów, jak też poziom i strukturę wydatków danego podmiotu²¹⁹. Jedną z grup społecznych są gospodarstwa domowe, w skład których wchodzi osoby z niepełnosprawnościami. Trudna sytuacja zdrowotna jednego członka gospodarstwa domowego wpływa na życie pozostałych domowników. Niepełnosprawność jest zagadnieniem bardzo obszernym i różnie definiowanym²²⁰. Jednej osobie może całkowicie odebrać możliwość podjęcia jakiejkolwiek pracy zarobkowej, a dla innej może nie stanowić żadnej przeszkody w podjęciu zatrudnienia. Dla osób z niepełnosprawnościami praca pełni rolę rehabilitacyjną i socjalizacyjną. Sprawia, że dostrzegają oni swoją ważną rolę w społeczeństwie i czują satysfakcję z wyko-

---

* mgr Aleksandra Pitak, absolwentka kierunku *Finanse i Rachunkowość*, Wydział Nauk Ekonomicznych, Politechnika Koszalińska.

** dr Agnieszka Strzelecka, Katedra Finansów, Wydział Nauk Ekonomicznych, Politechnika Koszalińska, ORCID: 0000-0003-4803-0092.

²¹⁹ A. Strzelecka, *Determinanty oszczędności rolniczych gospodarstw domowych*, Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, Koszalin 2019.

²²⁰ Szerzej na ten temat: M. Gięda, *Pojęcie niepełnosprawności* [w:] *Prawno-administracyjne aspekty sytuacji osób niepełnosprawnych w Polsce*, red. M. Gięda i R. Raszewska-Skałicka, Prace Naukowe Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego nr 72, Wrocław 2015, s. 17-32.

nywanych przez siebie zadań. Aktywność zawodowa osób z niepełnosprawnością przyczynia się do ich większej integracji społecznej oraz niezależności ekonomicznej²²¹.

Osoby z niepełnosprawnościami stanowią jedną z grup społecznych szczególnie narażonych na wykluczenie na rynku pracy. Wykluczenie to może wynikać zarówno z braku wiedzy, z niedostosowania miejsca pracy do potrzeb osoby z niepełnosprawnością, jak też z uprzedzenia pracodawców, którzy niejednokrotnie postrzegają osoby z niepełnosprawnościami jako pracowników w większym stopniu przysparzających problemów, niż przyczyniających się do rozwoju przedsiębiorstwa²²². Stawiają także pod znakiem zapytania ich wydajność w pracy. Należy zauważyć, że taki sposób myślenia jest potęgowany przez przepisy prawa pracy, które co do zasady zostały stworzone po to, by pomagać pracownikom z niepełnosprawnościami. W praktyce powodują, że niejednokrotnie potencjalny pracodawca odrzuca aplikacje takich osób uznając, że zatrudnienie ich będzie dla niego skomplikowane i będzie się wiązało ze zbyt dużym kosztem. Ważnym problemem jest także relatywnie niski poziom wynagrodzenia osób z niepełnosprawnościami, co przekłada się w bezpośredni sposób na sytuację finansową ich gospodarstw domowych.

Opisane kwestie stały się przyczynkiem do podjęcia badań, których wyniki przedstawiono w rozdziale. Celem pracy było przedstawienie problematyki dotyczącej zagrożenia wykluczeniem osób z niepełnosprawnościami na rynku pracy oraz analiza i ocena sytuacji finansowej gospodarstw domowych osób z niepełnosprawnościami. Zakresem czasowym badań objęto lata 2011-2021²²³. Podstawowe źródło danych stanowiły statystyki: Europejskiego Urzędu Statystycznego (Eurostat), Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) oraz Zakładu Ubezpieczeń Społecznych (ZUS).

Dalsza część rozdziału ustrukturyzowana jest w następujący sposób. W kolejnej sekcji przedstawiono zagadnienia dotyczące zagrożenia osób z niepełnosprawnościami wykluczeniem na rynku pracy. Następnie przedstawiono wybrane zagadnienia dotyczące wsparcia zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami (sekcja 3). W dalszej kolejności przedstawiono wyniki badań na temat sytuacji finansowej gospodarstw domowych osób z niepełnosprawnościami (sekcja 4). Pracę zakończono wnioskami z przeprowadzonych badań (sekcja 5).

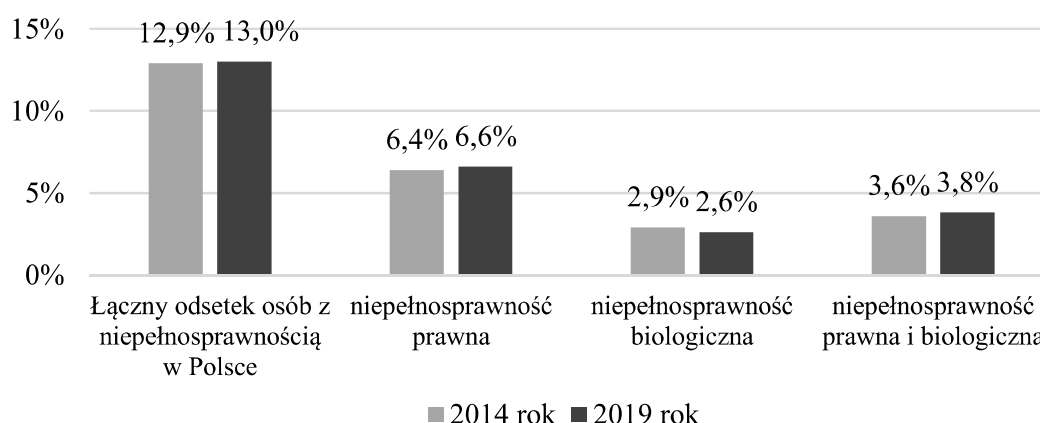
²²¹ J. Korczak, *Sytuacja osób z niepełnosprawnością w Australii i Polsce*, „Człowiek – Niepełnosprawność – Społeczeństwo” 2021, nr 1(51), s. 63-81.

²²² M. Garbat, M. Paszkowicz, *Niepełnosprawność jako przyczyna wykluczenia z rynku pracy*, „Zeszyty Naukowe Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego w Zielonej Górze” 2016, nr 4, s. 61-79.

²²³ W rozdziale uwzględniono stan prawny oraz dane statystyczne aktualne na dzień 31.10.2022 r. (data zgłoszenia rozdziału do monografii).

2. Zagrożenie osób z niepełnosprawnościami wykluczeniem na rynku pracy

Grupą społeczną szczególnie narażoną na dyskryminację na rynku pracy w Polsce są osoby z niepełnosprawnościami. Dane dotyczące ich liczby różnią się, w zależności od przyjętych kryteriów określania rodzaju niepełnosprawności oraz w zależności od podmiotu, który prowadzi badanie i gromadzi statystyki²²⁴. Źródłem danych dotyczących liczby osób z niepełnosprawnościami jest m.in. Europejskie Ankietowe Badanie Zdrowia (EHIS). Badanie to wykonywane jest z częstotliwością 5-letnią (aktualnie dostępne są dane dotyczące 2019 r.)²²⁵. Zgodnie z metodyką tego badania osoby z niepełnosprawnościami zostały podzielone na te, które posiadają prawne orzeczenie o niepełnosprawności, oraz te, które nie posiadają takiego orzeczenia, ale deklarują tzw. niepełnosprawność biologiczną, czyli niezdolność do wykonywania zwykłych czynności. Wyniki dotyczące odsetka osób z niepełnosprawnością w Polsce w 2014 r. i w 2019 r.²²⁶ według EHIS zaprezentowano na rysunku 1.

Rys. 1. Odsetek osób w Polsce z niepełnosprawnością według wyników Europejskiego Ankietowego Badania Zdrowia (EHIS) w latach 2014 i 2019 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/zdrowie/zdrowie/stan-zdrowia-ludnosci-polski-w-2019-r-,26,1.html> (dostęp: 04.10.2022 r.).

²²⁴ Szerzej na ten temat: R. Antczak, I. Grabowska, Z. Polańska, *Podstawy i źródła danych statystyki osób niepełnosprawnych*, „Wiadomości Statystyczne” 2018, nr 2, s. 21-43.

²²⁵ <https://bydgoszcz.stat.gov.pl/aktualnosci/europejskie-ankietowe-badanie-zdrowia-ehis,339,1.html> (dostęp: 03.10.2022 r.).

²²⁶ Dostępne w tym zakresie dane umożliwiły przeprowadzenie analizy z uwzględnieniem wskazanego zakresu czasowego badań.

Wyniki badania EHIS dowodzą, że odsetek osób z niepełnosprawnością w Polsce wzrósł z 12,9% w 2014 r. do 13% w 2019 r. Orzeczenie o niepełnosprawności w 2019 r. posiadało 10,4% obywateli. Biorąc pod uwagę fakt, że według danych GUS w 2019 r. w Polsce żyło 38 383 000 obywateli, liczbę osób z niepełnosprawnościami można oszacować w tym okresie na nieco poniżej 5 milionów²²⁷. Ponadto, uwzględniając zróżnicowanie według płci ustalono, że w 2019 r. 12,9% kobiet borykało się z niepełnosprawnością. Z kolei wśród mężczyzn odsetek ten wyniósł 13,1%²²⁸.

Osoby z niepełnosprawnością mogą się spotkać z licznymi problemami na rynku pracy. Jedną z przyczyn tej sytuacji stanowi niechęć pracodawców do zatrudniania takich osób²²⁹. Wiąże się to dla nich między innymi z koniecznością przystosowania miejsca pracy do potrzeb osoby z niepełnosprawnością. Z danych GUS wynika, że ogólny wskaźnik zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami jest relatywnie niski. W 2021 r. zaledwie 19,1% osób, które posiadały prawne orzeczenie o niepełnosprawności, posiadało zatrudnienie²³⁰. Należy jednak zauważyć, że jest to wartość wyższa niż w 2011 r. (14,6%)²³¹. W ciągu dekady wartość wskaźnika zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami ulegała wahaniom. Ostatecznie można ocenić, że sytuacja uległa nieznacznej poprawie.

Faktem jest, że znaczny stopień niepełnosprawności może skutecznie ograniczać lub całkowicie uniemożliwiać podjęcie jakiegokolwiek pracy przez jednostkę, która takie orzeczenie posiada. W przypadku 2020 r. wskaźnik zatrudnienia wśród osób ze znacznym stopniem niepełnosprawności wyniósł 5%. U osób z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności było to już 20,2%, a u osób z lekkim stopniem niepełnosprawności – 25,5%²³². Różnice są zatem bardzo duże, ale wynikają z naturalnej przyczyny. W dalszym ciągu jednak $\frac{3}{4}$ osób z lekkim stopniem niepełnosprawności nie posiadało zatrudnienia.

---

²²⁷ *Rocznik Demograficzny 2021*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2021.

²²⁸ <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/zdrowie/zdrowie/stan-zdrowia-ludnosci-polski-w-2019-r-,26,1.html> (dostęp: 04.10.2022 r.).

²²⁹ E. Niedzielski, *Wybrane problemy zatrudnienia osób niepełnosprawnych*, „Optimum. Studia Ekonomiczne” 2014, nr 2(68), s. 158-166.

²³⁰ <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/pracujacy-bezrobotni-bierni-zawodowo-wg-bael/aktywnosc-ekonomiczna-ludnosci-polski-i-kwartal-2022-roku,4,46.html> (dostęp: 04.10.2022 r.).

²³¹ Ibidem.

²³² <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/pracujacy-bezrobotni-bierni-zawodowo-wg-bael/aktywnosc-ekonomiczna-ludnosci-polski-iv-kwartal-2020-roku,4,40.html> (dostęp: 04.10.2022 r.).

Sposób ustalania czasu pracy i wynagradzania pracowników z niepełnosprawnościami w Polsce różni się od zasad stosowanych w przypadku pozostałych pracowników. Przede wszystkim zastosowanie znajduje tutaj ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. *o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych*²³³. Zgodnie z artykułem 15. tej ustawy, osoba z niepełnosprawnością nie może przekroczyć czasu pracy w wymiarze 8 godzin w ciągu doby i 40 godzin w tygodniu. W przypadku osoby, która posiada orzeczenie o niepełnosprawności w stopniu umiarkowanym lub znacznym, czas pracy nie może przekroczyć 7 godzin na dobę i 35 godzin tygodniowo. Dodatkowo, osoba z niepełnosprawnością nie może pracować w godzinach nadliczbowych, a także nocnych. Wymienione ograniczenia nie znajdują jednak zastosowania w przypadku osób, które zostały zatrudnione przy dozorcze mienia lub w sytuacji, gdy na wniosek pracownika z niepełnosprawnością lekarz posiadający odpowiednie uprawnienia (czyli lekarz medycyny pracy, a w przypadku jego braku – lekarz, który sprawuje opiekę nad daną osobą z niepełnosprawnością) nie będzie widział przeciwwskazań zdrowotnych i wyrazi zgodę na pracę w pełnym wymiarze godzin²³⁴.

Ograniczenia ustawodawcy w zakresie możliwego czasu pracy osoby z niepełnosprawnością nie powodują jednak zmniejszenia możliwego do uzyskania wynagrodzenia. Pracodawcy mają obowiązek przeliczyć takiej osobie godzinową stawkę wynagrodzenia. Polega to na ustaleniu stosunku normy czasu pracy do skróconego czasu pracy osoby z niepełnosprawnością, a następnie pomnożeniu przez stawkę godzinową²³⁵.

Większość osób z niepełnosprawnościami korzysta z różnego rodzaju świadczeń finansowych. Wśród nich wyróżnia się renty: z tytułu niezdolności do pracy i socjalną. Renta z tytułu niezdolności do pracy może być przyznana na konkretny okres lub na stałe. Decyduje o tym lekarz orzecznik lub komisja lekarska ZUS, stwierdzając, czy niezdolność do pracy danej osoby ma charakter trwały czy tylko czasowy. Wysokość przyznanej renty zależy od następujących czynników, określanych przez ZUS²³⁶:

- stażu okresów składkowych i nieskładkowych,
- wysokości zarobków jakie osoba z niepełnosprawnością wskazuje w celu obliczenia podstawy renty,

---

²³³ Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. *o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych*, (Dz. U. 1997 Nr 123 poz. 776), Dz. U. z 2022 r., poz. 558 z późn. zm.

²³⁴ Ibidem, art. 15-16.

²³⁵ Ibidem, art. 18, ust. 1-2.

²³⁶ *Informator dla osób z niepełnosprawnością 2022*, Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Warszawa 2022, s. 7-11.

- stopnia niezdolności do pracy,
- kwoty podstawowej jaka obowiązuje w dniu przyznania renty.

Od 1 marca 2022 r. minimalne kwoty gwarantowane wynikające z renty z tytułu niezdolności do pracy wynoszą²³⁷:

- 1 338,44 zł brutto – renta z tytułu całkowitej niezdolności do pracy,
- 1 003,83 zł brutto – renta z tytułu częściowej niezdolności do pracy,
- 1 606,13 zł brutto – renta z tytułu całkowitej niezdolności do pracy spowodowanej wypadkiem lub chorobą zawodową,
- 1 204,60 zł brutto – renta z tytułu częściowej niezdolności do pracy spowodowanej wypadkiem lub chorobą zawodową.

Renta socjalna przysługuje osobie pełnoletniej, u której lekarz orzecznik lub komisja lekarska ZUS stwierdzi całkowitą czasową lub trwałą niezdolność do pracy. Ważnym warunkiem, jest stwierdzenie niezdolności do pracy przed ukończeniem 18 roku życia lub przed zakończeniem okresu edukacji. Aktualnie renta socjalna wynosi 1 338,44 zł brutto²³⁸.

Część osób z niepełnosprawnościami decyduje się na pozostanie aktywnym na rynku zawodowym. Świadczenia oferowane przez instytucje państwowe są relatywnie niskie, a w obliczu wysokiej inflacji i niestabilnej sytuacji ekonomicznej na świecie, część osób decyduje się na uzyskiwanie dodatkowego dochodu do domowego budżetu. Osoby z niepełnosprawnościami muszą przeznaczać część pieniędzy na leki czy też rehabilitację. Mają one możliwość podjęcia pracy zarobkowej bez utraty prawa do świadczeń finansowych oferowanych przez państwo. Obowiązują jednak limity kwotowe, po przekroczeniu których, wysokość renty z tytułu niezdolności do pracy, czy też renty socjalnej, zostaje zmniejszona, lub ich wypłata zostaje całkowicie zawieszona. W przypadku przychodu nieprzekraczającego 70% kwoty przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia za kwartał kalendarzowy (którą ustala co kwartał prezes GUS), kwota renty z tytułu niezdolności do pracy lub renty socjalnej jest wypłacana w pełnej wysokości. Powyżej 70% tej kwoty, ale nie przekraczając 130% – wysokość renty ulega obniżeniu. Osiągnięcie przychodu powyżej 130% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia powoduje całkowite zawieszenie wypłaty renty²³⁹. Od 1 września 2022 r. 70% kwoty przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia wynosi 4 309,40 zł. Jest to

---

²³⁷ <https://www.zus.pl/baza-wiedzy/skladki-wskazniki-odsetki/wskazniki/emerytury-i-renty> (dostęp: 04.10.2022 r.).

²³⁸ *Informator dla osób...*, op. cit., s. 19-21.

²³⁹ *Ibidem*, s. 12-13.

kwota o 55,30 zł niższa, od obowiązującej od 1 czerwca 2022 r. Z kolei 130% kwoty przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia wynosi 8 003,20 zł²⁴⁰.

Z powodu progów wynagrodzenia, których przekroczenie powoduje zmniejszenie lub utratę renty, pracodawcy oferują pracownikom z niepełnosprawnościami wynagrodzenia niższe, niż w przypadku osób sprawnych. Należy zauważyć, że często takie działanie nie spotyka się ze sprzeciwem drugiej strony, ponieważ najczęściej osobie z niepełnosprawnością nie zależy na utracie świadczenia finansowego w postaci renty. Sumując wynagrodzenie za pracę ze świadczeniem otrzymywanym od państwa, uzyskują oni kwotę wyższą, niż w przypadku uzyskania wynagrodzenia przekraczającego ustalone progi i utraty renty. Takie praktyki powodują jednak utrwalanie w pracodawcach przekonania, że osoba z niepełnosprawnością powinna zarabiać mniej, niż osoba sprawna. Jest to szczególnie krzywdzące dla osób z orzeczeniem o niepełnosprawności, które posiadają odpowiednie wykształcenie i kwalifikacje pozwalające im uzyskiwać dochody z tytułu pracy, które byłyby dużo wyższe, niż suma niskiego wynagrodzenia i renty²⁴¹.

3. Wsparcie zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami – wybrane aspekty

Prowadząc rozważania w zakresie funkcjonowania osób z niepełnosprawnościami na rynku pracy należy omówić kwestię zakładów pracy chronionej i otwartego rynku pracy. Pierwsze pojęcie, oznacza przedsiębiorstwo, które jest przystosowane do zatrudniania osób posiadających orzeczenie o niepełnosprawności w stopniu umiarkowanym i znacznym. Jego celem jest aktywizacja osób z niepełnosprawnościami na rynku pracy i swego rodzaju przygotowanie ich do wejścia na otwarty rynek pracy²⁴². W przypadku otwartego rynku pracy o zatrudnienie może ubiegać się zarówno osoba z niepełnosprawnością, jak i osoba sprawna. Pracodawca przy rekrutacji bierze pod uwagę takie aspekty jak: wykształcenie, doświadczenie czy kwalifikacje kandydatów. Orzeczenie o niepełnosprawności nie wpływa – nie powinno wpływać – na decyzję pracodawcy,

---

²⁴⁰ <https://www.zus.pl/baza-wiedzy/skladki-wskazniki-odsetki/wskazniki/emerytury-i-renty> (dostęp: 04.10.2022 r.).

²⁴¹ <https://poradnik.ngo.pl/zatrudnienie-osob-niepelnosprawnych-w-organizacjach> (dostęp: 04.10.2022 r.).

²⁴² C. Strojny, *Kondycja zakładów pracy chronionej jako jednej z form wspierania osób niepełnosprawnych na rynku pracy w Polsce*, „Studia i Materiały Wydziału Zarządzania i Administracji Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Jana Kochanowskiego w Kielcach” 2017, R. 21, nr 1, t. 1 *Efektywność i bezpieczeństwo gospodarowania*, s. 121.

wszyscy kandydaci są traktowani na równych zasadach²⁴³. Niewątpliwą zaletą otwartego rynku pracy jest integracja różnych grup społecznych. Osoby z niepełnosprawnościami mają kontakt zarówno z osobami zdrowymi jak i tymi, które podobnie jak one borykają się z problemami zdrowotnymi. Pomaga to społeczeństwu zrozumieć ograniczenia i problemy z jakimi mierzą się osoby z niepełnosprawnościami, a także dostrzec ich niewątpliwą wartość na rynku pracy.

W Polsce, podobnie jak w wielu innych krajach Unii Europejskiej, formą wspierania zatrudniania osób z niepełnosprawnościami jest system kwotowy. Jego działanie regulują przepisy zawarte w ustawie o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Pracodawca, który zatrudnia co najmniej 25 pracowników zobowiązany jest do co miesięcznego wpłacania określonej kwoty na PFRON²⁴⁴. Jest to Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, który posiada osobowość prawną. Środki z wpłat są przeznaczane na finansowanie działań mających na celu wspieranie osób z niepełnosprawnościami – zarówno pod względem ich obecności na rynku pracy jak i w życiu społecznym. PFRON wspiera także gospodarstwa domowe, których członkami są osoby z niepełnosprawnościami. Wsparcie to jest ważne, ponieważ choroba jednego członka gospodarstwa domowego wpływa na funkcjonowanie wszystkich jego najbliższych²⁴⁵. Z wpłaty na PFRON zwolniony jest pracodawca, w którego przedsiębiorstwie co najmniej 6% pracowników stanowią osoby z niepełnosprawnościami. W przypadku niespełnienia tego warunku, pracodawca zobowiązany jest do dokonywania comiesięcznej wpłaty na fundusz w kwocie odpowiadającej 40,65% przeciętnego wynagrodzenia, pomnożonego przez różnicę między liczbą pracowników stanowiącą 6% wskaźnika zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami, a realną liczbą pracowników z niepełnosprawnością zatrudnionych w przedsiębiorstwie²⁴⁶. Artykuł 14. ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych wskazuje także, że w przypadku, kiedy osoba już zatrudniona na danym stanowisku w firmie ulegnie wypadkowi przy pracy lub dotknie ją choroba zawodowa, która wykluczy możliwość dalszej pracy na aktualnym stanowisku, pracodawca ma obowiązek stworzyć dla niej nowe stanowisko, odpowiadające potrzebom osoby z niepełnosprawnością. Jeżeli pracodawca nie wywiąże się z tego zobowiązania, to zgodnie

---

²⁴³ <https://www.niepelnosprawni.pl/ledge/x/7853> (dostęp: 05.10.2022 r.).

²⁴⁴ Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej..., art. 21, ust. 1.

²⁴⁵ P. Majka, M. Rydzewska, I. Wieleba, *Zatrudnianie osób niepełnosprawnych. Aspekty prawne i podatkowe*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 186-191.

²⁴⁶ Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej..., art. 21, ust. 1-2.

z artykułem 23. ustawy, w momencie rozwiązania umowy z pracownikiem z niepełnosprawnością, musi dokonać wpłaty na PFRON. Kwota wpłaty wynosi piętnastokrotność przeciętnego wynagrodzenia pracownika²⁴⁷.

Niechęć pracodawców do zatrudniania osób z niepełnosprawnościami wynika często z niewiedzy i przekonania, że zatrudnienie to będzie się wiązało z wieloma kosztami, które nie będą adekwatne do korzyści dla firmy, generowanych przez pracę takiej osoby. Niepełnosprawność nie zawsze wyklucza kogoś ze zdobywania wykształcenia czy kwalifikacji. Tym samym taka osoba jest konkurencyjna na rynku pracy i w procesie rekrutacji powinna być traktowana na równi z kandydatami sprawnymi. Ustawodawca, aby niwelować koszty pracodawców związane z zatrudnianiem osoby z niepełnosprawnością, stworzył przepisy umożliwiające im odzyskanie części kosztów. Przykładowo, artykuł 26e. ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób z niepełnosprawnością umożliwia pracodawcy, który zatrudnia osobę dotkniętą niepełnosprawnością co najmniej 36 miesięcy, wnioskowanie o zwrot kosztów przystosowania miejsca pracy do potrzeb takiej osoby. Maksymalna kwota zwrotu w tym przypadku to piętnastokrotność przeciętnego wynagrodzenia²⁴⁸.

Dodatkową korzyścią dla pracodawcy zatrudniającego osobę z niepełnosprawnością jest możliwość uzyskania dofinansowania do jej wynagrodzenia. Wysokość kwot w 2022 r.²⁴⁹:

- 1 950 zł – pracownik ze znacznym stopniem niepełnosprawności,
- 1 200 zł – pracownik z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności,
- 450 zł – pracownik z lekkim stopniem niepełnosprawności.

PFRON przewiduje także zwiększenie powyższych kwot dofinansowania w przypadku osób, u których stwierdzono: całościowe zaburzenia rozwojowe, chorobę psychiczną, upośledzenie umysłowe, epilepsję. Zwiększona kwota dofinansowania dotyczy także osób niewidomych w stopniu znacznym i umiarkowanym. Kwoty zwiększenia dofinansowań wynoszą odpowiednio²⁵⁰:

- 1 200 zł – pracownik ze znacznym stopniem niepełnosprawności,
- 900 zł – pracownik z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności,
- 600 zł – pracownik z lekkim stopniem niepełnosprawności.

---

²⁴⁷ Ibidem, art. 14 i art. 23.

²⁴⁸ Ibidem, art. 26e, ust.1.

²⁴⁹ <https://www.pfron.org.pl/pracodawcy/dofinansowanie-wynagrodzen/wysokosc-dofinansowania-do-wynagrodzen-pracownikow-niepelnosprawnych/> (dostęp: 05.10.2022 r.).

²⁵⁰ Ibidem.

Pomimo dofinansowań do wynagrodzeń pracowników z niepełnosprawnością i możliwości zwrotu kosztów przystosowania miejsca pracy, część pracodawców nadal nie decyduje się na zatrudnianie osób z problemami zdrowotnymi. Często, jeśli osoba z niepełnosprawnością znajdzie już zatrudnienie, praca ta jest poniżej jej kwalifikacji, lub jest też słabo wynagradzana (aby uniknąć utraty renty)²⁵¹. W momencie otrzymywania dofinansowania do wynagrodzenia dla osoby z niepełnosprawnością, pracodawca zyskuje „taniego” pracownika. Dla wielu osób z niepełnosprawnościami może być to krzywdzące podejście. Świadomość, że kosztują pracodawcę dużo mniej niż zdrowi pracownicy, nie wpływa korzystnie na ich poczucie własnej wartości oraz motywację do pracy.

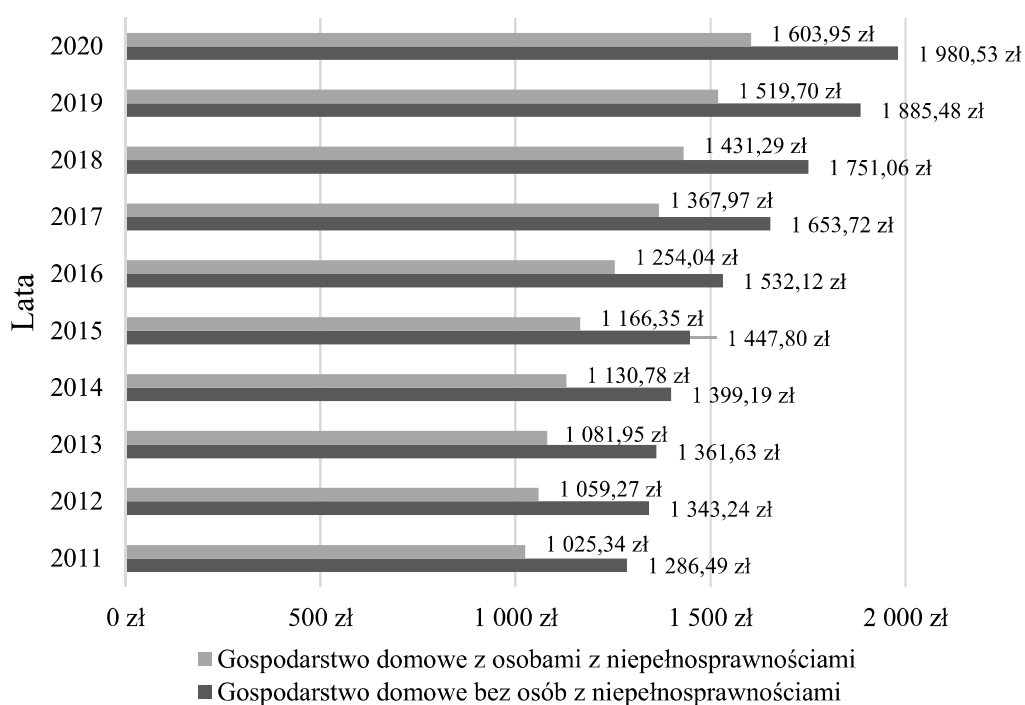
4. Sytuacja finansowa gospodarstw domowych osób z niepełnosprawnościami

W celu identyfikacji i oceny sytuacji finansowej osób z niepełnosprawnością i osób zdrowych, zaprezentowano dane dotyczące przeciętnego miesięcznego dochodu rozporządzalnego na 1 osobę w gospodarstwach domowych w Polsce (rys. 2). Dochód rozporządzalny obejmuje wszystkie dochody gospodarstwa domowego po pomniejszeniu ich o podatki i składki na ubezpieczenie społeczne i zdrowotne²⁵².

---

²⁵¹ <https://poradnik.ngo.pl/zatrudnienie-osob-niepelnosprawnych-w-organizacjach> (dostęp: 06.10.2022 r.).

²⁵² *Finanse osobiste. Zachowania, produkty, strategie*, E. Bogacka-Kisiel (red.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012, s. 21.

Rys. 2. Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwach domowych osób z niepełnosprawnościami i bez osób z niepełnosprawnościami w Polsce w latach 2011-2020 (w zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS; <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/dochody-wydatki-i-warunki-zycia-ludnosci/budzety-gospodarstw-domowych-w-2021-roku,9,17.html> (dostęp: 05.10.2022 r.).

Sytuacja finansowa osób z niepełnosprawnościami kształtuje się mniej korzystnie, niż gospodarstw domowych bez takich osób. Biorąc pod uwagę wydatki ponoszone w związku z ochroną zdrowia (leki, rehabilitacja, opieka, sprzęt medyczny), dochody osób z niepełnosprawnościami są często zdecydowanie za niskie i nie pozwalają realizować najpilniejszych potrzeb. Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę jest dużo niższy w gospodarstwach domowych, w których jest co najmniej jedna osoba z niepełnosprawnością. Należy także zauważyć, że często z powodu potrzeby sprawowania opieki nad osobą z niepełnosprawnością, członkowie gospodarstwa domowego muszą zrezygnować z pracy zarobkowej. Nie powoduje to całkowitej utraty źródła dochodu od takiej osoby. Zgodnie z artykułem 17. ustawy z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych, osoba, która z powodu opieki nad dzieckiem z niepełnosprawnością będzie zmuszona zrezygnować z pracy, może otrzymać

świadczenie pielęgnacyjne²⁵³. Wysokość świadczenia pielęgnacyjnego jest corocznie podwyższana (1 stycznia) i w 2022 r. wynosi 2 119 zł. Jest to zatem kwota niższa od minimalnego wynagrodzenia netto w 2022 r. Należy zaznaczyć, że aby ubiegać się o świadczenie pielęgnacyjne, osoba z niepełnosprawnością musi posiadać prawne orzeczenie o znacznym stopniu niepełnosprawności, lub orzeczenie o niepełnosprawności wraz ze wskazaniem, że osoba ta potrzebuje stałej opieki. Do niedawna świadczenie to przysługiwało jedynie w przypadku, jeżeli niepełnosprawność osoby nad którą sprawuje się opiekę powstała do 18 roku życia tej osoby, lub do 25 roku życia (podczas nauki). Jednak w dniu 21 października 2014 r. Trybunał Konstytucyjny wydał wyrok sygn. akt K 38/13, który uznał ten przepis za niezgodny z Konstytucją i w dniu 23 października 2014 utracił moc²⁵⁴.

W przypadku umiarkowanego stopnia niepełnosprawności, który uniemożliwia uzyskanie prawa do otrzymywania świadczenia pielęgnacyjnego, możliwe jest uzyskanie zasiłku pielęgnacyjnego. W tym przypadku warunkiem jest powstanie niepełnosprawności przed 21 rokiem życia. Wysokość zasiłku pielęgnacyjnego wynosi w 2022 r. 215,84 zł i nie zmieniła się od 1 listopada 2019 r.²⁵⁵.

Różnice pomiędzy przeciętnym miesięcznym dochodem rozporządzalnym netto w gospodarstwach domowych, w których są osoby z niepełnosprawnościami i w gospodarstwach domowych bez takich osób są bardzo wyraźne. Wynikają zarówno z niskich zarobków osób z niepełnosprawnościami, jak i niższych dochodów członków gospodarstw domowych takich osób, które często ze względu na konieczność sprawowania nad nimi opieki, rezygnują z pracy. Wszelkiego rodzaju świadczenia finansowe otrzymywane od państwa nie rekompensują w dużym stopniu utraconych dochodów.

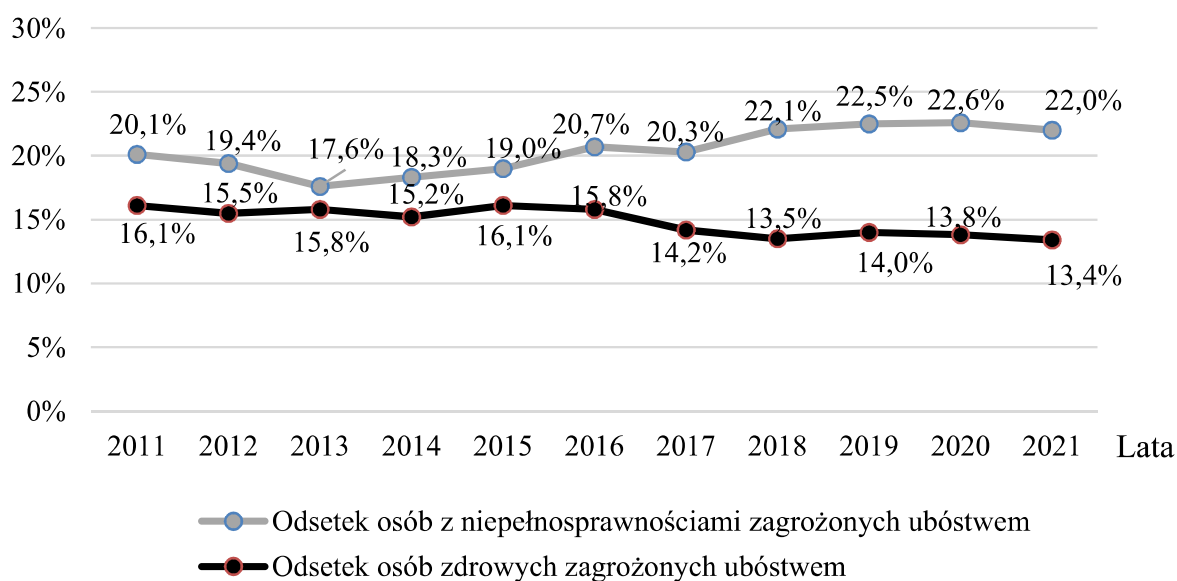
Niższe dochody osób z niepełnosprawnościami i ich bliskich często powodują, że po uregulowaniu wydatków związanych z ochroną zdrowia (leki, rehabilitacja i leczenie), na podstawowe wydatki takie jak żywność, czy użytkowanie mieszkania, zostaje dużo mniej. Z powodu niższych dochodów, osoby z niepełnosprawnościami są w Polsce dużo bardziej narażone na zagrożenie ubóstwem. Zagrożenie to w latach 2011-2021 przedstawiono na rysunku 3.

---

²⁵³ Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych, Dz. U. z 2022 r. poz. 615, 1265, art. 17, ust. 1.

²⁵⁴ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 21 października 2014r. sygn. akt K 38/13, Dz. U. 2014.1443 (<https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/wyrok-trybunalu-konstytucyjnego-sygn-akt-k-38-13-18133631>) (dostęp: 06.10.2022 r.).

²⁵⁵ <https://www.gov.pl/web/rodzina/zasilek-pielegnacyjny> (dostęp: 06.10.2022 r.).

Rys. 3. Odsetek osób z niepełnosprawnościami zagrożonych ubóstwem w Polsce w latach 2011-2021 (w %)

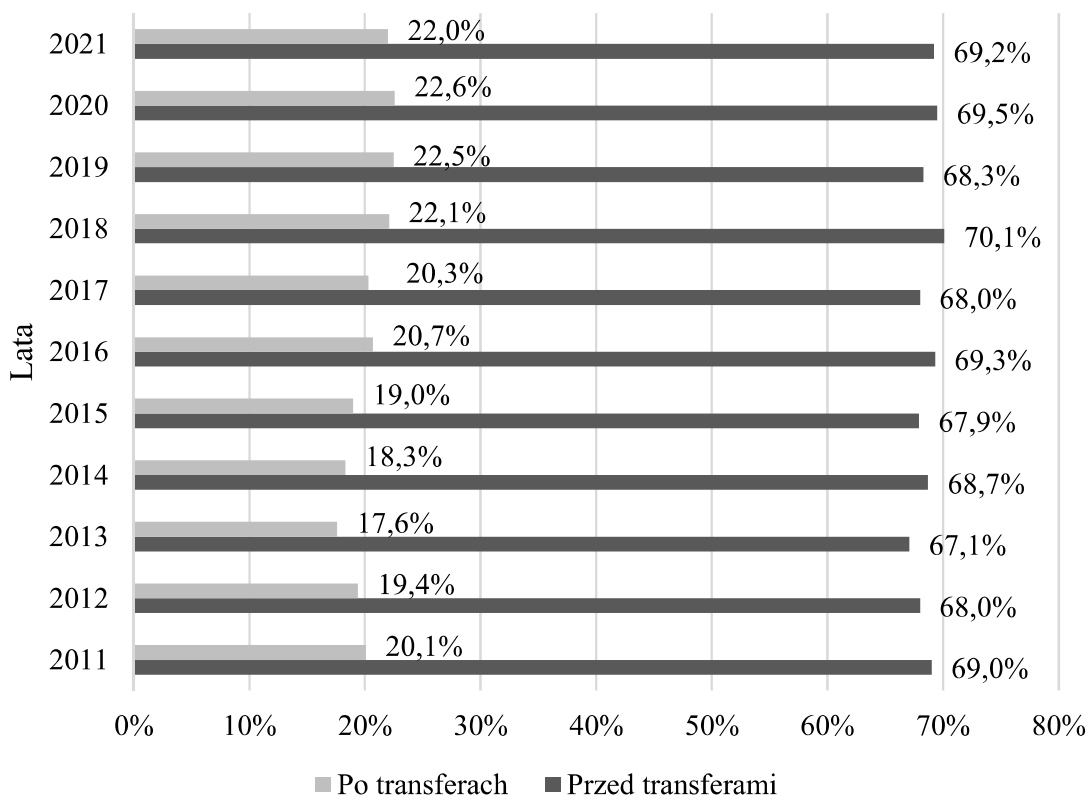
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/HLTH_DPE020__custom_3515735/default/table?lang=en (dostęp: 05.10.2022 r.).

Z danych przedstawionych na rysunku 3 wynika, że od 2013 r. wskaźnik osób z niepełnosprawnościami zagrożonych ubóstwem wzrósł. Jedynie w 2017 r. i 2021 r. odnotowano minimalne zmniejszenie jego poziomu. W tym samym czasie, w przypadku wskaźnika ubóstwa wśród osób zdrowych można zauważyć tendencję malejącą. Różnica ta może wynikać ze sposobu określania progu ubóstwa dochodowego. Jest to 60% mediany całkowitego dochodu gospodarstwa domowego w Polsce. W momencie, kiedy w gospodarstwach domowych osób zdrowych rosną dochody, granica ubóstwa również wzrasta. Dochody ze źródeł zarobkowych mają tendencję do dużo szybszego wzrostu, niż dochody poza zarobkowe (na przykład renty), z których korzysta większość osób z niepełnosprawnościami. Z tego powodu gospodarstwa domowe osób z niepełnosprawnościami, które wcześniej osiągały dochody niezaliczające ich do zagrożonych ubóstwem, teraz mogą już się do tego grona zaliczać²⁵⁶.

Dochody poza zarobkowe mają istotny wpływ na finanse domowe osób z niepełnosprawnościami. Choć ich wysokość często nie odpowiada licznym potrzebom osób z problemami zdrowotnymi, faktem jest, że obniżają wskaźnik

²⁵⁶ A. Sowa-Kofta, P. Kurowski, *Zagrożenie ubóstwem gospodarstw domowych z osobami z niepełnosprawnościami*, „Polityka Społeczna”, t. 571, nr 10/2021, s. 8-16.

zagrożenia ubóstwem. Odsetek osób z niepełnosprawnościami zagrożonych ubóstwem w Polsce przed i po transferach socjalnych w analizowanym okresie przedstawiono na rysunku 4.

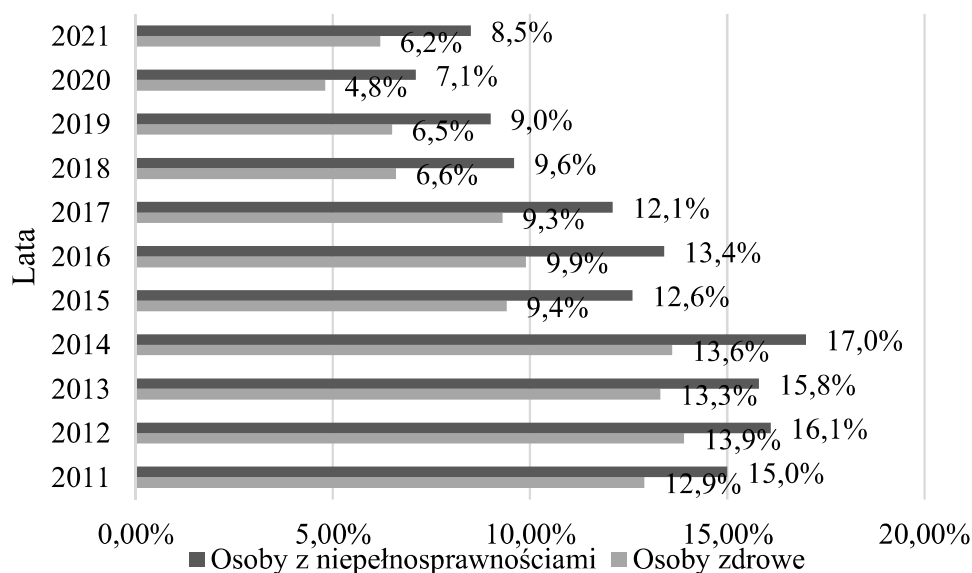
Rys. 4. Odsetek osób z niepełnosprawnościami zagrożonych ubóstwem w Polsce przed i po transferach socjalnych w latach 2011-2021 (w %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostat; https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/HLTH_DPE030__custom_3515754/default/table?lang=en (dostęp: 05.10.2022 r.); https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/HLTH_DPE020__custom_3515766/default/table?lang=en (dostęp: 05.10.2022 r.).

Dane przedstawione na rysunku 4. dowodzą istotnego znaczenia transferów socjalnych dla redukcji wskaźnika zagrożenia ubóstwem wśród osób z niepełnosprawnościami. W przypadku ich braku, poziom rozpatrywanego wskaźnika w ciągu dekady ulegał niewielkim wahaniom, ostatecznie wracając w 2021 r. do poziomu odnotowanego na początku okresu uwzględnionego w analizie.

Poza wydatkami na podstawowe potrzeby, gospodarstwa domowe przeznaczają część dochodów na raty kredytów hipotecznych, płatności ratalne, czynsze, rachunki za media i inne opłaty związane z funkcjonowaniem gospodarstwa domowego. Niekorzystna sytuacja finansowa danego podmiotu często powoduje powstawanie zaległości w tym zakresie. Niezależnie od stanu zdrowia, w obu

grupach są jednostki, którym ciężko jest wygospodarować odpowiednie środki na pokrycie tych zobowiązań. Jednak ze względu na niższe dochody, statystycznie problem ten dotyczy w większym stopniu osób z niepełnosprawnościami. Dane dotyczące odsetka osób zdrowych i osób z niepełnosprawnościami zalegających z płatnościami w Polsce w latach 2011-2021 przedstawiono na rysunku 5.

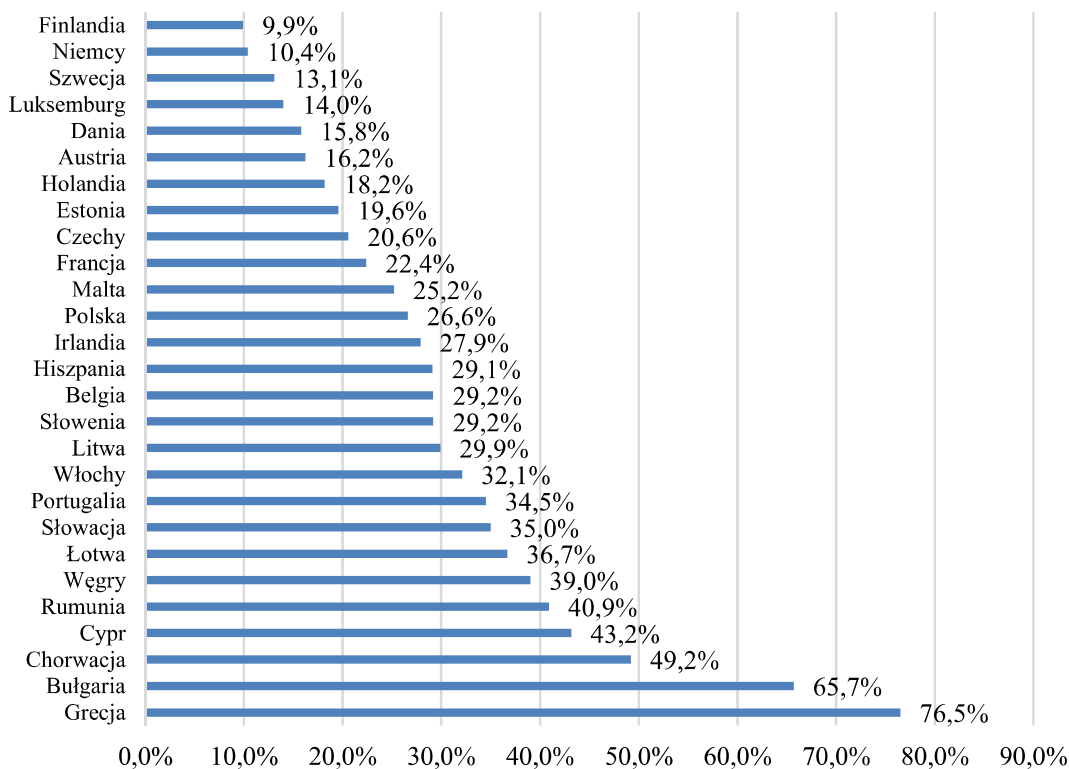

Rys. 5. Odsetek osób zdrowych i osób z niepełnosprawnościami zalegających z płatnościami w Polsce w latach 2011-2021 (w %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostat; https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/HLTH_DM050__custom_3515846/default/table?lang=en (dostęp: 05.10.2022 r.); https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/HLTH_DM050__custom_3515863/default/table?lang=en (dostęp: 05.10.2022 r.).

Analizując dane przedstawione na rysunku 5. zauważa się zdecydowanie gorszą sytuację osób z niepełnosprawnościami w zakresie zalegania z płatnościami, niż w przypadku osób zdrowych. Największe problemy w tym zakresie zaobserwowano w 2014 r. w przypadku osób z problemami zdrowotnymi (17%). W obu grupach społecznych wskaźnik ten miał tendencję spadkową, z niewielkimi wahaniami. W 2020 r. poziom wskaźnika w przypadku obu rozpatrywanych grup osiągnął najniższy poziom spośród odnotowanych w analizowanym okresie. W 2021 r. nastąpił wzrost omawianego wskaźnika z 4,5% do 6,2% w przypadku osób zdrowych i z 7,1% do 8,5% w przypadku osób z niepełnosprawnościami. Na wzrost poziomu wskaźnika dla obu grup społecznych wpływ mogła mieć globalna pandemia COVID-19.

Ciekawych wniosków dostarcza analiza danych dotyczących odsetka gospodarstw domowych osób z niepełnosprawnościami w poszczególnych państwach Unii Europejskiej, które odnotowały trudności z finansowaniem podstawowych wydatków (rys. 6).

Rys. 6. Odsetek osób z niepełnosprawnościami w Unii Europejskiej, których gospodarstwa domowe odnotowały trudności z finansowaniem podstawowych wydatków w 2019 r. (w %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostat; https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Disability_statistics_-_financial_situation (dostęp: 20.08.2022 r.).

W 2019 r. w najmniej korzystnej sytuacji finansowej były gospodarstwa domowe osób z niepełnosprawnościami w Grecji (76,5%). Tuż za tym krajem w rankingu uplasowały się kolejno: Bułgaria (65,7%), Chorwacja (49,2%) oraz Cypr (43,2%). Z kolei w najlepszej sytuacji finansowej były gospodarstwa domowe osób z niepełnosprawnościami w takich krajach jak: Finlandia, Niemcy i Szwecja. W krajach tych średnio 11,13% gospodarstw domowych, w których mieszka osoba z niepełnosprawnością, zgłaszało trudności z wygospodarowaniem środków finansowych na podstawowe potrzeby. W przypadku Polski odsetek ten wyniósł 26,6%.

Wyniki badań dowodzą, że poziom zagrożenia ubóstwem dla gospodarstw domowych, w których jest co najmniej jedna osoba z niepełnosprawnością, jest dużo wyższy, niż w przypadku gospodarstw domowych bez osób z niepełnosprawnościami. Z powodu zagrożenia wykluczeniem na rynku pracy, często osoby z niepełnosprawnościami podejmują się jakiegokolwiek zatrudnienia, nawet gdy pracodawca nie zaproponuje wysokiego wynagrodzenia. W państwach Unii Europejskiej istnieją przepisy dotyczące na przykład systemów kwotowych, których zadaniem jest aktywizacja osób z niepełnosprawnościami na rynku pracy, a także motywowanie pracodawców do zatrudniania takich osób. Wprowadzane są liczne programy transferów socjalnych, których zadaniem jest wsparcie finansowe osób z niepełnosprawnościami. Faktem jest, że transfery te znacząco obniżają ryzyko zagrożenia ubóstwem. Dla przykładu w Polsce w 2021 r. zagrożonych ubóstwem było 22% osób z niepełnosprawnościami (rys. 4). Bez wsparcia finansowego, wskaźnik ten osiągnąłby wartość 69,2%. Bardzo często jednak transfery socjalne są ograniczone limitami zarobków, co powoduje, że osoby z niepełnosprawnościami „muszą” zarabiać mniej, aby nie stracić prawa do np. renty, lub też całkowicie rezygnują z poszukiwania zatrudnienia, co wpływa bardzo niekorzystnie zarówno na ich samopoczucie i zdrowie, jak też na poziom dochodów gospodarstwa domowego.

4. Wnioski

Osoby z niepełnosprawnościami są jedną z grup zagrożonych wykluczeniem pod względem zatrudnienia i wynagrodzenia. Takie osoby, w zależności od stopnia niepełnosprawności, nie mogą wykonywać pewnych zawodów. Często jednak, również w branżach, w których mogłyby znaleźć zatrudnienie, pracodawcy automatycznie dyskwalifikują osoby z niepełnosprawnościami. Brak przystosowania miejsca pracy do potrzeb takiej osoby, czy też obawa pracodawcy przed częstymi nieobecnościami pracownika ze względów zdrowotnych powodują, że nie chcą oni zatrudniać osób z niepełnosprawnościami.

Problemy dotyczące niechęci pracodawców do zatrudniania osób z niepełnosprawnościami spowodowane są głównie ich niewiedzą. Przez długi czas utrwalany był obraz osoby z niepełnosprawnością jako jednostki słabej, niesamodzielnej i polegającej na pomocy innych. Obraz ten, wprawdzie nieumyślnie, utrwalają przepisy prawa, które teoretycznie zostały stworzone po to, by ułatwić funkcjonowanie osobom z niepełnosprawnościami. Paradoksalnie jednak, przepisy te rzucają światło na ograniczenia osób z problemami zdrowotnymi, a to niejednokrotnie może powodować niechęć pracodawców do zatrudniania takich osób.

Stopnie niepełnosprawności są bardzo zróżnicowane. Są osoby, które mimo najszerszych chęci nie mogą wykonywać określonych zawodów, lub nie mogą

podjąć żadnej pracy zarobkowej. Inni, pomimo pewnego stopnia niepełnosprawności, posiadają odpowiednie wykształcenie i kwalifikacje, aby podjąć zatrudnienie²⁵⁷. Dodatkowo, praca stanowi dla takich osób formę rehabilitacji, integruje ich z resztą społeczeństwa i tym samym ma pozytywny wpływ na stan zdrowia osoby z niepełnosprawnością.

Ograniczanie wysokości wynagrodzenia osób z niepełnosprawnością jest oznaką dyskryminacji. Pomimo świadczeń kierowanych zarówno do osób z niepełnosprawnościami, jak i do członków ich gospodarstw domowych, to właśnie ta grupa społeczna w dalszym ciągu jest bardziej narażona na życie w ubóstwie. W celu poprawy sytuacji finansowej osób z niepełnosprawnościami, potrzebne jest dalsze wspomaganie ich świadczeniami ze strony państwa, przy jednoczesnej aktywizacji tych osób na rynku pracy. Z uwagi na wysokie wydatki, z którymi nie muszą się zmagać osoby zdrowe, osoby z niepełnosprawnościami powinny mieć możliwość uzyskiwania wyższych dochodów poprzez łączenie pracy zarobkowej ze środkami ze świadczeń, a nie (jak często bywa obecnie) stawać przed wyborem tylko jednej z tych opcji.

Wykluczenie na rynku pracy, a także dyskryminacja zarobkowa, to problemy bardzo aktualne w XXI wieku. Badania sytuacji finansowej osób z niepełnosprawnościami pokazują, że w ciągu ostatnich lat sytuacja uległa poprawie. Jednakże by całkowicie zlikwidować problem wykluczenia zarobkowego, potrzebne są dalsze działania zarówno władz na szczeblu unijnym, jak i na szczeblu krajowym. Dodatkowo, potrzebne są działania mające na celu zmianę sposobu myślenia społeczeństwa. Jednymi z głównych czynników dyskryminacji na rynku pracy są bowiem brak wiedzy, stereotypy, a także postrzeganie pewnych grup społecznych, jako grup osób o identycznych cechach i nietraktowanie ich w sposób indywidualny.

Literatura

Antczak R., Grabowska I., Polańska Z., *Podstawy i źródła danych statystyki osób niepełnosprawnych*, „Wiadomości Statystyczne” 2018, nr 2, s. 21-43.

Finanse osobiste. Zachowania, produkty, strategie, E. Bogacka-Kisiel (red.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.

Garbat M., Paszkowicz M., *Niepełnosprawność jako przyczyna wykluczenia z rynku pracy*, „Zeszyty Naukowe Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego w Zielonej Górze” 2016, nr 4, s. 61-79.

---

²⁵⁷ M. Paluszkiewicz, *Wolność pracy osób z niepełnosprawnościami jako wartość prawnie chroniona*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2019, s. 58.

Giełda M., *Pojęcie niepełnosprawności* [w:] *Prawno-administracyjne aspekty sytuacji osób niepełnosprawnych w Polsce*, red. M. Giełda i R. Raszevska-Skałecka, Prace Naukowe Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego nr 72, Wrocław 2015, s. 17-32.

Korczak J., *Sytuacja osób z niepełnosprawnością w Australii i Polsce*, „Człowiek – Niepełnosprawność – Społeczeństwo” 2021, nr 1(51), s. 63-81.

Majka P., Rydzewska M., Wieleba I., *Zatrudnianie osób niepełnosprawnych. Aspekty prawne i podatkowe*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018.

Niedzielski E., *Wybrane problemy zatrudnienia osób niepełnosprawnych*, „Optimum. Studia Ekonomiczne” 2014, nr 2(68), s. 158-166.

Paluszkiewicz M., *Wolność pracy osób z niepełnosprawnościami jako wartość prawnie chroniona*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2019.

Rocznik Demograficzny 2021, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2021.

Sowa-Kofta A., Kurowski P., *Zagrożenie ubóstwem gospodarstw domowych z osobami z niepełnosprawnościami*, „Polityka Społeczna”, t. 571, nr 10/2021, s. 8-16.

Strojny C., *Kondycja zakładów pracy chronionej jako jednej z form wspierania osób niepełnosprawnych na rynku pracy w Polsce*, „Studia i Materiały Wydziału Zarządzania i Administracji Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Jana Kochanowskiego w Kielcach” 2017, R. 21, nr 1, t. 1 *Efektywność i bezpieczeństwo gospodarowania*.

Strzelecka A., *Determinanty oszczędności rolniczych gospodarstw domowych*, Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, Koszalin 2019.

Akty prawne

Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. *o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych*, (Dz. U. 1997 Nr 123 poz. 776), Dz. U. z 2022 r., poz. 558 z późn. zm.

Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. *o świadczeniach rodzinnych*, Dz. U. z 2022 r. poz. 615, 1265, art. 17.

Inne

<https://bydgoszcz.stat.gov.pl/aktualnosci/europejskie-ankietowe-badanie-zdrowia-ehis,339,1.html> (dostęp: 03.10.2022 r.).

<https://poradnik.ngo.pl/zatrudnienie-osob-niepelnosprawnych-w-organizacjach> (dostęp: 04.10.2022 r.).

<https://poradnik.ngo.pl/zatrudnienie-osob-niepelnosprawnych-w-organizacjach> (dostęp: 06.10.2022 r.).

<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/pracujacy-bezrobotni-bierni-zawodowo-wg-bael/aktywnosc-ekonomiczna-ludnosci-polski-i-kwartal-2022-roku,4,46.html> (dostęp: 04.10.2022 r.).

<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/pracujacy-bezrobotni-bierni-zawodowo-wg-bael/aktywnosc-ekonomiczna-ludnosci-polski-iv-kwartal-2020-roku,4,40.html> (dostęp: 04.10.2022 r.).

<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/zdrowie/zdrowie/stan-zdrowia-ludnosci-polski-w-2019-r-,26,1.html> (dostęp: 04.10.2022 r.).

<https://www.gov.pl/web/rodzina/zasilek-pielegnacyjny> (dostęp: 06.10.2022 r.).

<https://www.niepelnosprawni.pl/ledge/x/7853> (dostęp: 05.10.2022 r.).

<https://www.pfron.org.pl/pracodawcy/dofinansowanie-wynagrodzen/wysokosc-dofinansowania-do-wynagrodzen-pracownikow-niepelnosprawnych/> (dostęp: 05.10.2022 r.).

<https://www.zus.pl/baza-wiedzy/skladki-wskazniki-odsetki/wskazniki/emytury-i-renty> (dostęp: 04.10.2022 r.).

<https://www.zus.pl/baza-wiedzy/skladki-wskazniki-odsetki/wskazniki/emytury-i-renty> (dostęp: 04.10.2022 r.).

Informator dla osób z niepełnosprawnością 2022, Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Warszawa 2022, s. 7-11.

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 21 października 2014r. sygn. akt K 38/13, Dz.U.2014.1443 (<https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/wyrok-trybunalu-konstytucyjnego-sygn-akt-k-38-13-18133631>) (dostęp: 06.10.2022 r.).